

Частина I

ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

УДК 371

І. О. Колесник

ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Дослідження філософсько-антропологічних основ педагогічних поглядів минулого є актуальною та значущою проблемою для сучасної педагогічної науки. Вивчення антропологічних ідей, що є основою педагогічних поглядів минулого дозволяє сучасності усвідомити важливість світоглядних орієнтирів, що знаходять відображення у філософських, психологічних, природничих уявленнях про людину, а також звернути увагу педагогів на важливість дослідження антропологічної проблематики, як для теорії, так і для педагогічної практики. Необхідність розробки антропологічних основ сучасної педагогіки стає очевидним у межах розуміння минулих досягнень вітчизняної культури. Ці досягнення можуть стати витоком для натхнення та серйозних досягнень для вітчизняної педагогічної науки.

Ключові слова: антропологічна проблематика; видатні педагоги; методологічна основа; педагогічна теорія; педагогічні погляди; сучасність; філософія освіти.

Вступ. Аналіз педагогічних уявлень в культурно-історичному контексті (Ананьев Б. Г., 1969; Бим-Бад Б. М., 1990; Ушинский К. Д., 1950) довів, що філософське знання традиційно передбачає розкриття системи уявлень про людину, антропологія – невід’ємна частина будь-якої педагогічної концепції. Традиційно філософськими виступають проблеми сутності людини, сенсу її буття, цілей існування. Філософська антропологія дозволяє створити цілісний образ людини завдяки аналізу протилежних аспектів її природи.

Антропологічні аспекти філософського знання взаємодіють з філософією та педагогікою: узагальнені уявлення про людину, про її природу, про сенс і цілі її буття, про місце у світі утворенні є основою для визначення сутності, цілей, завдань педагогіки. Філософська антропологія лежить в основі педагогічних теорій та систем.

Дослідники історико-педагогічного процесу мають можливість проаналізувати і зрозуміти антропологічні основи тієї чи іншої педагогічної теорії. Такий аналіз важливий, тому що дозволяє представити педагогічну науку в культурно-історичному контексті, показати як педагогіка через призму уявлень про людину знаходить відображення в системі інших наук: релігії, філософії, у межах яких і формуються антропологічні уявлення.

Особливу роль у формуванні педагогічної парадигми відіграє філософська антропологія. Можливі різні аспекти вивчення проблем філософії освіти. Один з них полягає у розгляді цієї проблеми в ретроспективі, історико-культурному контексті.

Філософія освіти включає антропологічну проблематику і цих межах дослідження перетинається з педагогічною антропологією, яка вивчає різні антропологічні аспекти процесу освіти.

Дослідженню проблем педагогічної антропології присвячена низка робіт сучасних дослідників у межах педагогіки та філософії. Серед них слід виокремити дослідження Б. Г. Ананьєва, Л. О. Беляєвої, Б. М. Бім-Бада, М. В. Богуславського, В. А. Вялих, В. І. Дододнова та ін.

Метою статті є виявлення впливу філософських ідей на формування педагогічних уявлень, що дозволяє зрозуміти процес обміну ідеями всередині культурного простору.

Філософські ідеї другої половини ХІХ – початку ХХ століття. У ході наукового пошуку встановлено, що одним з перших дослідників, які поставили питання про визначення педагогічної антропології як окремої галузі пізнання, був К. Д. Ушинський. Педагог, вчений практичний діяч другої половини ХІХ ст. ввів у науковий обіг це поняття у своїй фундаментальній праці «Людина як предмет виховання. Досвід педагогічної антропології». Вивчення праць вченого довело, що однією з необхідних умов розвитку педагогіки як мистецтва виховання є поширення серед педагогів антропологічних знань, оскільки саме ці знання – основа для виховання (Ушинский К. Д., 1950).

Разом з тим, розкриваючи термін «педагогічна антропологія», К. Д. Ушинський зауважив, що це особлива дисципліна або автономна сфера наукового знання. Аналіз розділів роботи «Людина як

предмет виховання», присвячених педагогічній антропології, довів, що К. Д. Ушинський трактував поняття «педагогічна антропологія» як загальну антропологічну основу педагогічної теорії та практики.

Ідею антропологічної основи педагогіки, висловлену К. Д. Ушинським, ми знаходимо в інших педагогічних концепціях дореволюційного періоду. Проте, спеціального обговорення в педагогічних дискусіях того часу вона не здобула, але фундаментальні дослідження в галузі педагогіки супроводжувалися обґрунтуванням антропологічних знань у межах психології, фізіології, філософії, соціології, статистики. Це зумовило сформованість високої теоретичної культури педагогічної науки другої половини XIX – початку XX ст.

Вивчення антропологічних традицій у педагогіці другої половини XIX – початку XX ст. дозволяє більш повно відтворити традиції культури; відіграє конструктивну роль у розробці нових, сучасних педагогічних концепцій.

Унікальними для даного дослідження є наукові знахідки про те, що в середині XIX ст. педагогіка-практика відчували гостру необхідність формування знань про людину. В період другої половини XIX – початку XX століття зроблено перші спроби антропологічного осмислення педагогіки (Н. І. Пирогов, К. Д. Ушинський). Саме в цей час відбувалося започаткування в російській педагогіці антропологічних досліджень. Вчені, педагоги, філософи у своїх працях спиралися на те, що у різні історичні епохи у вітчизняній педагогіці ставились різні цілі виховання, по-різному розумілася сутність педагогічної діяльності. Формулювання знань значною мірою відбувалося в залежності від розуміння ідеалу людини, який панував в дану епоху.

У ході наукового пошуку встановлено, що значний внесок до розкриття педагогічної антропології зробили видатні українські представники громадськості – Г. С. Сковорода, І. В. Кирєєвський, А. С. Хомяков, П. Д. Юркевич. В основу їхніх педагогічних уявлень покладено християнські традиції. Представники християнської антропології справедливо переконували, що основу виховання становлять любов, діалог між Богом і людиною, вихователем і вихованцем, педагогом і дитиною.

Зазначимо, що істинну основу філософських та педагогічних поглядів складають християнський світогляд, глибока релігійність, містичний склад натури. Г. С. Сковорода, який, за визнанням істориків філософії, є першим представником релігійної філософії у філософській традиції.

Проблема розуміння людини, її сутності, сенсу її існування є центральною у філософії Г. С. Сковороди. У спадщині педагога знаходимо відповіді на такі запитання, як: «Де ж зосереджено в людині її Божественне начало?». За переконанням філософа, саме в серці людини укладена іскра Божества. Серце – одне з основних понять антропології

Г. С. Сковороди. Уявлення Г. С. Сковороди про людину, безсумнівно, визначили його погляди на цілі і зміст виховання. В числі його основних педагогічних поглядів – ідеї самопізнання і самовдосконалення як основні цілі виховання. Виховання розуміється мислителем, як процес наближення до Бога, пошуки Бога людиною в собі протягом усього життя. Звідси розуміння самовиховання і самовдосконалення як наближення людини до образу Божого, як «Обожнення».

Отже, як показало дослідження, самопізнання, як пізнання своєї сутності є основним способом виховання у педагогічній спадщині Г. С. Сковороди.

У контексті досліджуваної проблеми представляють науковий інтерес антропологічні підстави педагогічних теорій К. Д. Ушинського, П. Ф. Каптерева, В. П. Вахтерова, П. Ф. Лесгафта.

Філософсько-антропологічні погляди педагогів XX століття. Вивчення історичної, педагогічної, філософської літератури (П. Бердяєв, С. Булгаков, Е. Кассирер, Е. Фромм, М. Шелер) довело, що філософське знання завжди спричиняло значний вплив на формування педагогічних уявлень і теорій. Слід зазначити тісний взаємозв'язок антропологічних питань, які лежали в основі поглядів на сутність, цілі, завдання педагогіки і філософського знання. Такими питаннями є: узагальнені уявлення про людину, про її природу, про сенс і мету її буття, про місце в світобудові.

За твердженням дослідників зазначеного періоду, причиною різких змін є «корінна субстанція» досліджуваного предмета – людина. Так, систематичні дослідження, що проводилися протягом XX ст. і в основу яких покладено традиційну наукову і філософську методологію, і які мали за мету «розкрити поняття» сутності людини, визначити її природу за допомогою виокремлення атрибутів її існування довели, що сутність людини не піддається аналітичному розподілу, побудова системи домінантних характеристик людини через виявлення окремих її атрибутів призводить до того, що «сенс» людини трактується дослідником. Такого роду вчені-дослідники намагалися визначити сутність людини, виявляючи такі її атрибути, як дух (М. Шелер), здатність до трансценденції (С. Булгаков), ставлення до Бога (П. Бердяєв), любов (Е. Фромм), здібність до символізації реальності (Е. Кассирер), свобода (М. Мамардашвілі). Як бачимо, дослідження з антропології XX ст. не містили інформації про створення цілісного образу людини. Це пояснюється як природою самої людини, так і недоліками традиційної методології, яка не дозволяє відтворити образ людини у всій його цілісності.

Дослідження довело, що на початку XX ст. склалися кілька педагогічних течій, що розрізнялися уявленнями про цілі, завдання, зміст і методи виховання. Це було обумовлено різноманітністю поглядів на природу і сутність людини. Як і раніше

в офіційній педагогіці залишалися найбільш впливовими ідеї православної релігії, але їх вплив на педагогіку значно послабшав. Все більшу силу стали набирати педагогічні погляди, що спиралися в своїй основі на природничі уявлення про людину.

Сучасні антропологічні дослідження. У ході наукового пошуку встановлено, що антропологічні дослідження XX ст. виявилися надзвичайно актуальними, а на початку XXI століть існувала антропологічна криза, яка виражалася у зміні антропологічної парадигми.

У сучасній антропології наголошується на необхідності виокремлення антропологічних дисциплін в окрему наукову галузь, з метою синтезу та інтеграції отриманих знань про людину. Вчені справедливо переконують, що для цього необхідне вироблення іншої антропологічної парадигми, в якій би інакше, ніж раніше, трактувалися природа людини, сенс її існування, мета її буття. На наш погляд, заслуговує на увагу визначення вченого-дослідника І. І. Буличова про те, що тенденція диференціації антропологічного знання переважає над тенденцією інтеграції.

Висновки. Таким чином, педагогічна антропологія в нашій роботі розуміється, як цілісна, внутрішньо взаємопов'язана система уявлень про людину, що лежить в основі певної педагогічної теорії і яка відіграє світоглядне, методологічне

та системо утворююче значення у створенні і функціонуванні цієї теорії.

Що стосується сучасного стану педагогічної антропології, то воно, за нашими оцінками, характеризується нечіткістю визначення її предмета, принципів, методів і засобів дослідження, неясністю проблемного поля, цілей і завдань дослідження. Тому, при вирішенні цих проблем значну користь може принести аналіз антропологічних уявлень, які зіграли важливу роль у створенні педагогічних теорій в минулому. Вітчизняна історія педагогіки, так само як і історія філософії, дає багатий матеріал для такого аналізу питання про статус педагогічної антропології. Основними питаннями, що потребують подальшого вивчення є: сукупність уявлень про людину, що лежить в основі педагогічної теорії та практики, яка відіграє методологічну роль в педагогічних дослідженнях; «педагогічний» варіант філософської антропології.

Педагогіка, як і інші галузі людської діяльності, може і повинна інтегрувати знання про людину, отримані в самих різних сферах людського пізнання, і насамперед у галузі філософії. Саме ці знання повинні скласти її антропологічний фундамент, який ми називаємо педагогічної антропологією.

Література

1. **Ананьев Б. Г.** «Педагогическая антропология» К. Д. Ушинского и ее современное значение / Б. Г. Ананьев // Вопросы психологии. 1969. – № 2. – С. 3-14.
2. **Антология педагогической мысли России второй половины 19-начала 20 в.** / АПН СССР. – М.: Педагогика, 1990. – 603с.: ил. – (Антология пед. мысли народов СССР).
3. **Бим-Бад Б. М.** Идеи педагогической антропологии в России / Б. М. Бим-Бад // Советская педагогика. 1990. – № 9. – С. 102-109.
4. **Ушинский К. Д.** Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии / К. Д. Ушинский // Собр. соч.: В 10 т. Т.8 10. – М.; Л.: Акад. пед. наук РСФСР, 1950. – 627с.
5. **Философская антропология:** Ист.-филос. анализ: Сб. ст. / Отв. ред. к. филос. н., проф. Р. А. Бурханов, д. филос. н., проф. К. Н. Любутин. – Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та; Нижневарт. Изд-во Нижневарт. пед. ин-та, 1997 – 244 с.
6. **Юркевич П. Д.** Чтения о воспитании / П. Д. Юркевич. – М.: Универс. изд-во, 1865. – 272 с.

References

1. **Anan'ev, B.G.** (1969). «Pedagogical anthropology» K. D. Ushinsky and its current value. Questions of psychology. № 2, P. 3-14 (in Russian).
2. **Anthology of pedagogical thought of Russia in the second half of the 19th-early 20th century** (1990). APN USSR. M.: Education (in Russian).
3. **Bim-Bad, B. M.** (1990). The idea of pedagogical anthropology in Russia. Soviet pedagogy. № 9, P. 102-109 (in Russian).
4. **Ushinskij, K. D.** (1950). Man as a subject of education. The experience of pedagogical anthropology. SOBR. cit.: 10 so 8 So 10. M.; L.: Acad. PED. Sciences of the RSFSR, 627 p. (in Russian).
5. **Burkhanov, R. A., Louboutin, K. N.** (Eds.) (1997). Philosophical anthropology: the East.-filos. analysis. Nizhnevartovsk, 244 p. (in Russian).
6. **Jurkevich, P. D.** (1865). Read about parenting. M: Universe. publishing house, 272 p. (in Russian).

И. А. Колесник

ФИЛОСОФСКО-АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XIX – НАЧАЛО XX СТ.)

Исследование философско-антропологических основ педагогических взглядов прошлого актуальная и значимая проблема для современной педагогической науки. Изучение антропологических идей, составляющих основу педагогических взглядов прошлого позволяет современности осознать важность мировоззренческих ориентиров, находит отражение в философских, психологических, естественнонаучных представлениях о человеке, а также позволяет обратить внимание педагогов на важность исследования антропологической проблематики, как для теории, так и для педагогической практики. Необходимость разработки антропологических основ современной педагогики становится очевидным в пределах понимания прошлых достижений отечественной культуры. Эти достижения могут стать истоком для вдохновения и серьезных достижений для отечественной педагогической науки.

Ключевые слова: антропологическая проблематика; выдающиеся педагоги; методологическая основа; педагогическая теория; педагогические взгляды; современность; философия образования.

I. Kolesnik

PHILOSOPHICAL-ANTHROPOLOGICAL FOUNDATIONS OF PEDAGOGICAL VIEWS (THE SECOND HALF OF XIX – THE BEGINNINGS OF XX CENTURY)

A study of philosophical-anthropological foundations of pedagogical views of the past current and relevant issue for modern pedagogical science. Philosophical knowledge carries a system of ideas about man, anthropology – an integral part of any philosophical conception. Traditional philosophical problems are the essence of man, the meaning of his existence, the purpose of existence. philosophical anthropology allows you to recreate a complete image of a person by analyzing protevorechiviyh aspects of his nature. The need to analyze the relationship of pedagogy and philosophical anthropology caused by a lack of pedagogical thought out concepts of bonding in some integrity ideas generated based on a plurality of pedagogical facts and extensive practice. The study of anthropological ideas that form the basis of pedagogical views of the past allows to realize the importance of modern philosophical orientation is reflected in the philosophical, psychological, natural conception of man, and also allows teachers to pay attention to the importance of the study of anthropological problems, both for the theory and practice of teaching. The need to develop anthropological foundations of modern pedagogy becomes apparent within the understanding of past achievements of Russian culture. These achievements can become the source of inspiration for the serious achievements for domestic pedagogical science.

Keywords: anthropological problems; educational theory; methodological framework; modernity; outstanding teachers; pedagogical views; philosophy of education.

Рецензенти

Ворожбіт-Горбатюк В. В. – д. пед. н., проф.,
Бойчук Ю. Д. – д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2014

УДК 378.147–057.87

Є. В. Долинський

ГЕОГРАФІЧНА СТРУКТУРА І ОСВІТНІ РІВНІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ

Аналізуються дані бази інформаційної системи «Конкурс», що стосується вищих навчальних закладів які здійснюють фахову підготовку майбутніх перекладачів, розглянуто географічну структуру їх розміщення; освітні рівні, за якими проводиться навчання, проаналізовано кількісні показники їх діяльності. Використання даного формату дослідження дозволило комплексно підійти до вивчення обраної проблеми, дослідити кількісні та якісні характеристики фахової підготовки перекладачів.

Ключові слова: географічна структура; майбутні перекладачі; освітні рівні фахової підготовки; фахова підготовка.

Вступ. Глобалізаційні процеси, що притаманні сучасному етапу суспільних відносин, ставляють нові виклики та вимоги перед системою вищої освіти України. Прагнення України до інтеграції в

єдиний європейський освітній простір зумовлює необхідність розв'язання комплексу завдань, пов'язаних із підготовкою висококваліфікованих фахівців із знанням іноземної мови, зокрема